

Nota

Brugge, Katelijnestraat

Deel 1: Verslag van Resultaten

Titel

Nota Brugge, Katelijnestraat. Deel 1: Verslag van Resultaten

Auteur

Charlotte Verhaeghe

Erkende archeoloog

BAAC Vlaanderen bvba
OE/ERK/Archeoloog/2015/00020

BAAC-Projectnummer

2020-0194

Plaats en datum

Gent, 21 april 2021

Reeks en nummer

BAAC Vlaanderen Rapport 1793
ISSN 2033-6896

Wettelijk depot

KBR

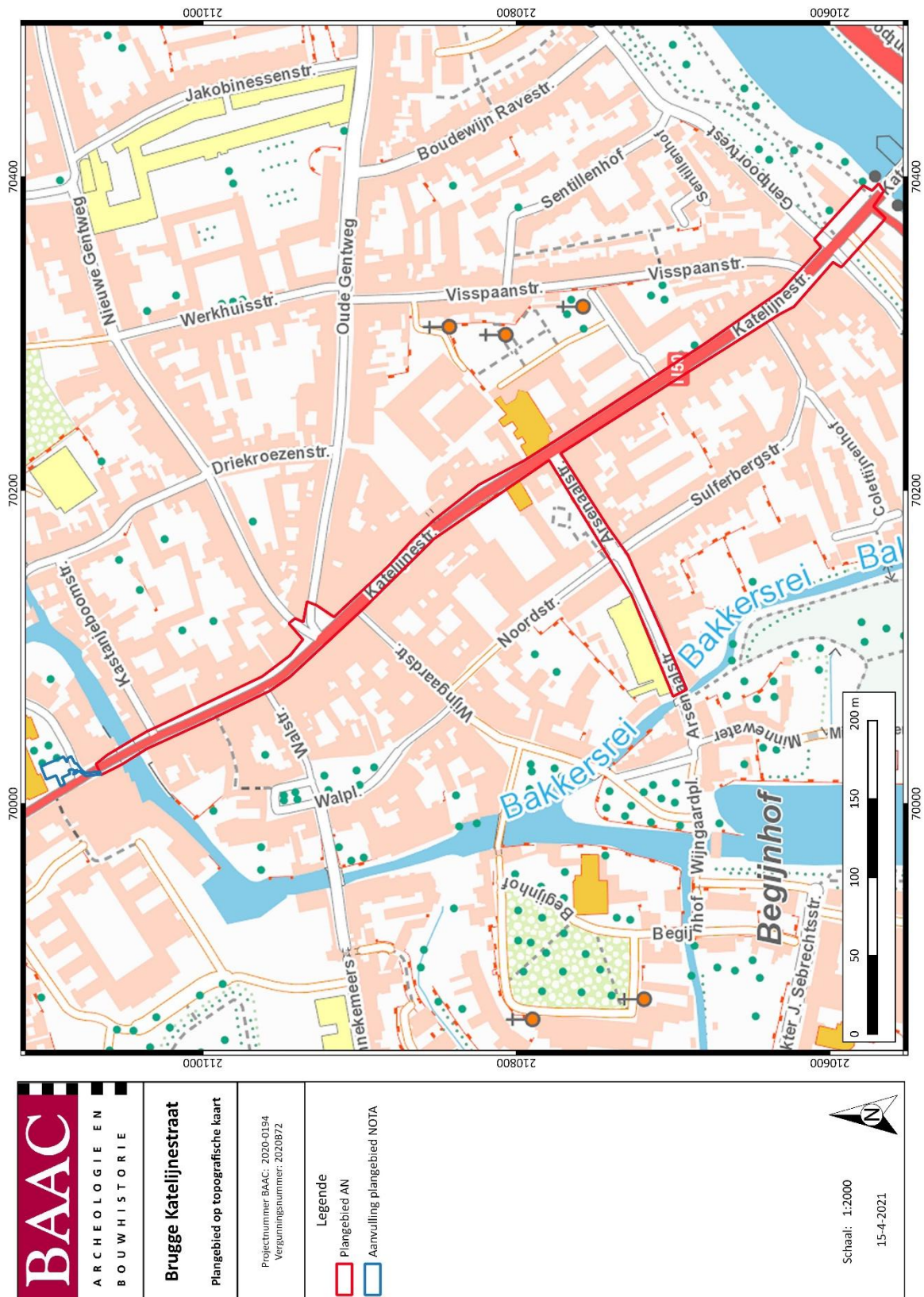
Inhoud

1	Beschrijvend gedeelte.....	1
1.1	Administratieve gegevens	1
1.2	Aanleiding	5
1.2.1	Opgraving Brugge Katelijnestraat 12/10/2020 – 31/03/2021	7
1.3	Huidige situatie en geplande werken	8
1.3.1	Huidige situatie	8
1.3.2	Geplande werken en bodemingrepen	8
1.4	Randvoorwaarden	14
2	Bureauonderzoek	15
2.1	Werkwijze en strategie	15
2.1.1	Onderzoeksdoelstelling	15
2.1.2	Onderzoeksvragen	15
2.1.3	Methoden en technieken	15
2.2	Assessment	17
2.2.1	Landschappelijk kader	17
2.2.2	Historisch kader	17
2.2.3	Cartografische bronnen	18
2.2.4	Archeologisch kader	25
2.3	Synthese onderzoeksresultaten	27
2.3.1	Datering en interpretatie onderzoeksterrein	27
2.3.2	Archeologische verwachting.....	27
2.3.3	Syntheseplan	28
2.4	Besluit	29
2.4.1	Potentieel op kennisvermeerdering	29
2.4.2	Afweging noodzaak verder vooronderzoek.....	29
2.4.3	Keuze onderzoeksmethode	29
2.4.4	Afbakening onderzoeksterrein	30
3	Samenvatting	31
4	Lijsten.....	32
4.1	Figurenlijst	32
4.2	Plannenlijst	32
5	Bibliografie	32

1 Beschrijvend gedeelte

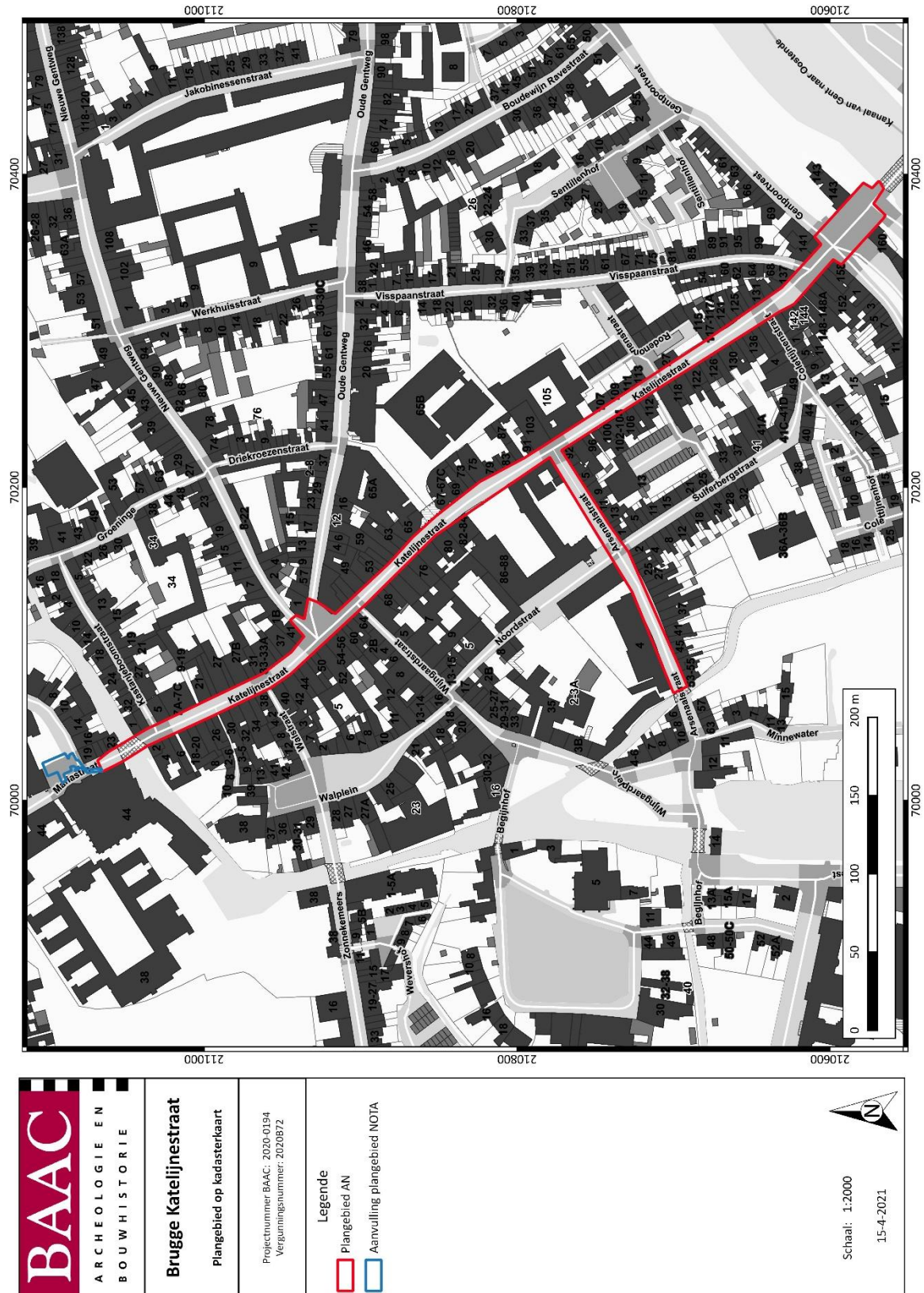
1.1 Administratieve gegevens

Naam site	Brugge, Katelijnestraat		
Ligging	Katelijnestraat en Arsenaalstraat, Brugge, West-Vlaanderen		
Kadaster	Brugge, afdeling 3, sectie C, openbaar domein		
Coördinaten	Noordwest:	x: 70011.9	y: 211097.6
	Noordoost:	x: 70019.5	y: 211099.2
	Zuidwest:	x: 70068.3	y: 210700.0
	Zuidoost:	x: 70395.5	y: 210568.7
Projectnummer BAAC Vlaanderen	2020-0194		
ID in akte genomen AN	ID12438		
Bureauonderzoek	Projectcode	2021D133	
	Veldwerkleider	Charlotte Verhaeghe (archeoloog)	
	Erkende archeoloog	Charlotte Verhaeghe (Erkenningsnummer: 2018/00202)	
	Betrokken actoren	N.v.t.	
	Betrokken derden	Frederik Roelens (stadsarcheoloog Brugge), Jessica Vandeveldde (erfgoedconsulent archeologie) en Sander De Ketelaere (erfgoedconsulent archeologie)	

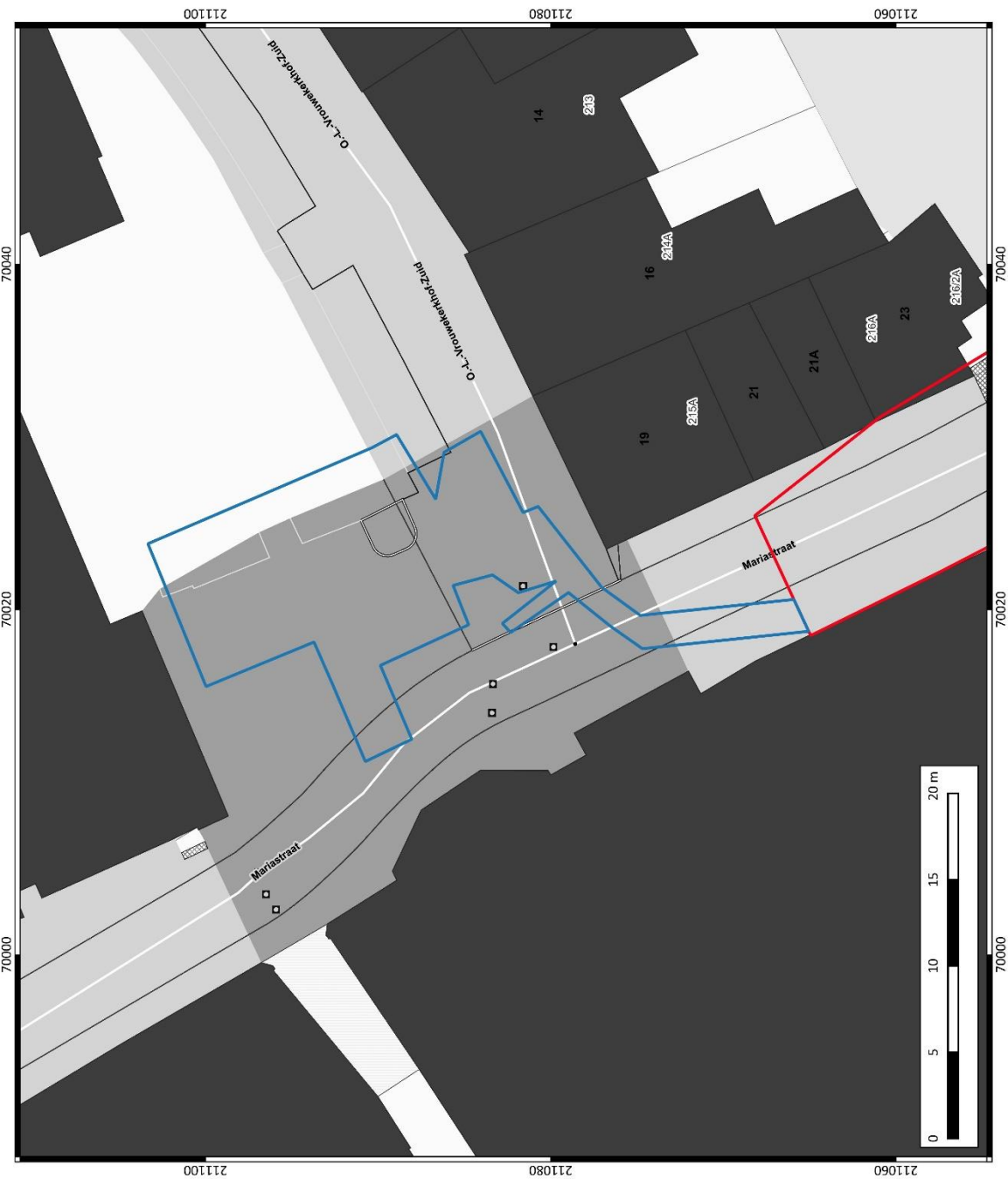
Plan 1: Plangebied archeologienota en plangebied afwijking nota op topografische kaart¹
(digitaal; 1:10.000; 14.04.2021)

¹ AGIV 2021b

Plan 2: Plangebied archeologienota en plangebied afwijking nota op kadasterkaart (GRB)²
(digitaal; 1:250; 14.04.2021)

² AGIV 2021a

Plan 3: Detail afwijking plangebied nota op kadasterkaart (GRB)³ (1:250; digitaal; 14.04.2021)

³ AGIV 2021a

1.2 Aanleiding

Tijdens de uitvoer van de geplande werken die behandeld werden in de “Archeologienota Brugge, Katelijnestraat (ID 12438)”⁴, ontstond de noodzaak om bepaalde werken op een andere locatie uit te voeren. Deze afwijking van de geplande werken bevond zich echter aanzienlijk buiten de contour van het originele plangebied, en zou tevens plaatsvinden op een locatie met een sterk afwijkende archeologische verwachting ten opzichte van de rest van het plangebied, namelijk binnen de contouren van de voormalige begraafplaats rond de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Bijgevolg werd in samenspraak met de consultant van het Agentschap Onroerend Erfgoed deze nota opgemaakt om in het kader van deze afwijking een advies te kunnen uitschrijven dat aangepast is aan de nieuwe plannen en de archeologische verwachting van de nieuwe locatie opvangt.

De voorliggende nota omvat bijgevolg het landschappelijk, historisch en archeologisch kader van het plangebied, de afwijkingen op de geplande werken die beschreven werden in de originele archeologienota, en de daaraan aangepaste maatregelen. Het reeds uitgevoerde vooronderzoek omvat dus enkel een bureauonderzoek. Het eerste bureauonderzoek werd in 2019 uitgevoerd door AardeWerk. De synthese van dit bureauonderzoek luidde als volgt:

‘Op vraag van Stad Brugge werd een archeologienota opgemaakt. De bouwheer plant om de wegtracés van de Katelijnestraat (vanaf de Katelijnebrug tot aan de Mariabrug) en de Arsenaalstraat (vanaf de Fonteinbrug tot aan de Katelijnestraat) opnieuw aan te leggen. Hierbij zijn meerdere bodemingrepen gepland, waaronder het volledig vernieuwen van het rioleringsstelsel.

In deze studie zijn alle beschikbare landschappelijke, historische en archeologische bronnen geraadpleegd om een impactanalyse van de geplande bodemingrepen op het potentieel aanwezige archeologische erfgoed te kunnen maken.

Ten eerste kan gesteld worden dat het terrein, gezien de eerdere vondsten in de onmiddellijke omgeving een matig hoog archeologisch potentieel heeft voor archeologische sporen en structuren vanaf de middeleeuwen.

Daarnaast is de kans op het aantreffen op pre-stedelijke sporen, structuren en vondsten eveneens matig hoog in te schatten, gezien het voorkomen van bewaarde podzolbodems in verschillende projecten (Oude Gentweg 2015, Katelijnestraat-Redemptoristinnenklooster 2012) is geattesteerd, alsook pakketten met archeologica uit de prehistorie en de bronstijd (Katelijnestraat-Oude Gentweg 1981).

Voor de eeuwenlange periode vanaf het gebruik van/aanpassingen aan het landschap door de prehistorische mens tot de beschikbare archivalische bronnen zijn er geen gegevens voorhanden. Er kan echter wel aangenomen worden dat verstoringen – althans in verticale zin – kleinschalig zullen zijn geweest: bodemingrepen in het kader van een ‘doorsnee’ agrarisch gebruik zullen beperkt gebleven zijn tot een toplaag van 30-40 cm.

De meest noordelijke punt van het plangebied maakt deel uit van de oudste kern van Brugge. In de onmiddellijke omgeving bevinden zich de Onze-Lieve-Vrouwekerk (oudste fase 9de eeuw, zeker vanaf 960 volwaardige parochiekerk) en het Sint-Janshospitaal (12de eeuw). De Mariabrug vormde de grens van de eerste Brugse omwalling (1127) met één van de zes stadspoorten, de Mariapoort. Zeker al vanaf de volle middeleeuwen vertrokken vanaf deze brug twee belangrijke handelswegen, de huidige Katelijnestraat richting Kortrijk en de iets verderop vertakkende Oude Gentweg richting Gent. Over deze vroegste periode is vrij weinig informatie beschikbaar.

⁴ ROELENS et al. 2019

In archivalische bronnen wordt het gebied vanaf de 13de eeuw algemeen omschreven als Buiten Mariabrug (1291), naar de brug ter hoogte van het Oud Sint-Janshospitaal. De Bogarden (het mannelijke equivalent van begijnen) bouwen reeds in 1269 een klooster op de hoek van de Katelijnestraat en de Arsenaalstraat.

Het volledige plangebied wordt met de aanleg van de tweede omwalling (1297-1299) opgenomen in het stedelijk weefsel van Brugge en de Katelijnestraat wordt een volwaardige poortstraat, begrensd door de Katelijnepoort.

Over de eerste Katelijnepoort is weinig geweten. Na de nederlaag van de Bruggelingen tegen de Gentenaren in de slag op het Beverhoutsveld (1382) werd de poort op bevel van Filips van Artevelde gesloopt. Ze werd in het begin van de 15de eeuw in witte natuursteen herbouwd onder leiding van meester-metselaar Jan van Oudenaarde en Martin van Leuven. De voorpoort werd in Aardewerk, Raakvlak Archeologisch Onderzoek Katelijnestraat en Arsenaalstraat, 8000 Brugge 1753 herbouwd. In 1782 werd de binnenpoort afgebroken; de rest van het complex volgde in 1862 (Ryckaert, 2016).

Het tracé van de Arsenaalstraat dateert uit het einde 13de eeuw en wordt achtereenvolgens als Nieuwland (13de E), Casteelstrate (14de E) en Scelstrate (15de E) omschreven. Aan de westkant van de straat wordt vanaf de 16de eeuw een stadsarsenaal of stedelijk tuighuis gerealiseerd, Scellestrate modo Arsenael, dat er tot maart 1782 zal staan. De straat behield de naam die verwees naar het vroegere gebouw (Weymeins, 2011).

Vanaf de 16de eeuw is de menselijke aanwezigheid op het terrein te achterhalen via cartografische bronnen. Op alle beschikbare kaarten vanaf het midden van de 16de eeuw tot op heden is het plangebied onderdeel van het historische stratenpatroon van de stad. De beschikbare bronnen spreken niet van (een) rooilijnwijziging(en) of aanpassing aan de straattracés, maar gezien de ouderdom van wegtracés kan dit kan uiteraard niet uitgesloten worden. Het wegdek zal ongetwijfeld periodiek vernieuwd zijn.

In deze bureaustudie zijn alle gekende verstoringen op het plangebied, voor zover deze gekend zijn, opgelijst. Het gaat onder meer om laat-19de-eeuwse rioolsegmenten, tramsporen, de huidige riolering uit de jaren 1950 met bescheiden diameter, gasleidingen en huisaansluitingen. Twee archeologische waarnemingen, waaronder één tijdens de huidige huisaansluitingswerken, laten voorzichtig toe om te stellen dat de kans op het aantreffen van in situ archeologische sporen en structuren in de bovenste 120 tot 150 cm eerder klein zal zijn.

Louter op basis van het bureauonderzoek kan echter niet gesteld worden dat de bodemopbouw volledig verstoord is. Afgaande op eerdere vondsten en vaststellingen zijn de oudste archeologische sporen en structuren op en nabij het plangebied grofweg te situeren tussen +4.4m TAW en 5.2m TAW.

Bij de geplande bodemingrepen, zowel het vernieuwen als ontdubbelen van het rioleringsstelsel alsook het aanleggen van twee putten (42,5m² en 16m²) voor de persdoorboring, wordt doorheen deze pakketten gegraven, zoals duidelijk blijkt uit het schematische hoogteprofiel (figuur 2). Een eventueel aanwezig archeologisch bodemarchief zal hierbij definitief verloren gaan.

Voor deze bodemingrepen is er een aantoonbaar potentieel op kennisvermeerdering. Verder onderzoek wordt aanbevolen.'

1.2.1 Opgraving Brugge Katelijnestraat 12/10/2020 – 31/03/2021

In het kader van de uitvoering van het programma van maatregelen behorend bij archeologienota (ID12438)⁵, zijn tussen 12 oktober 2020 en 31 maart 2021 de rioleringswerken in de Katelijnestraat archeologisch begeleid door archeologen Thomas Pieters, Charlotte Verhaeghe, Carola Stern, Arnout Van Belle en bodemkundige Charlotte Desmet. De voorgeschreven profielen zijn aangelegd en de voorgeschreven zones werden opgegraven vooraleer de werken verder gingen.

Zoals verder toegelicht in paragrafen ‘1.2 Aanleiding’ en ‘1.3 Huidige situatie en geplande werken’, drong zich tijdens de werken echter om technische redenen een nieuwe aanpak op voor de afvoer van het rioolwater ter hoogte van de Mariabrug. Zoals de Code van Goede Praktijk voorschrijft, kunnen afwijkingen op het Programma van Maatregelen door de erkend archeoloog gemotiveerd worden in het eindverslag.

De eerste sleuf in het kader van deze afwijking, bevond zich een 10-tal meter ten noorden van het originele plangebied, op de rand van het voormalige kerkhof. Hier werden op ca. 1,2 m onder het straatniveau reeds de eerste begravingen aangetroffen. Deze zijn dan ook, zoals voorgeschreven in het Programma van Maatregelen van de archeologienota, opgegraven tot op verstoringniveau. In deze werkput is in een oppervlakte van ca. 8 m² een pakket van een 30-tal cm dik opgegraven. In deze kerkhoflagen zijn 27 graven geregistreerd en uitgehaald. Van deze 27 graven waren alvast 13 individuen voldoende bewaard voor verdere analyse. Het straatniveau bevond zich op +7,2 m TAW. Het eerste begravingniveau is aangetroffen op +6 m TAW. De werkput is aangelegd tot op een diepte van +5,68 m TAW. Op het diepst onderzochte niveau waren de begravingen nog steeds zeer dens. Op basis van het aangetroffen aardewerk en munten, worden de graven ruim tussen de 15de en de 18de eeuw gedateerd. Een specifiek type kistbeslag dat aanwezig was rondom één van de graven, was in gebruik tussen de 13de en de 15de eeuw.⁶ Het is dus mogelijk dat dit graf 15de-eeuws of ouder is. De kans bestaat dus dat er in de diepere niveaus, die voorlopig nog niet aangesneden werden, nog oudere graven aanwezig zijn. De Onze-Lieve-Vrouwekerk is één van de hoofdkerken van Brugge vanaf de 10de eeuw. Het is bijgevolg zeker mogelijk tot te verwachten dat de ouderdom van het kerkhof nog enkele eeuwen ouder is dan de 15de eeuw.

Een tweede sleuf werd aangelegd om de bestaande gasleiding op te zoeken, teneinde deze te verplaatsen in functie van de geplande persleiding. Bij de aanleg van deze sleuf zijn vooral verstoringen aangesneden, en twee zeer fragmentaire resten van een muur in natuursteen.

Na overleg met Jessica Vandeveld (erfgoedconsulent archeologie), werd uiteindelijk beslist dat de afwijking op de geplande werken met betrekking tot het plaatsen van de pompput in de voormalige begraafplaats een zodanig grote afwijking betreft van de geplande werken opgenomen in de archeologienota, dat hiervoor een nota opgemaakt moet worden. Deze nota staat toe de archeologische verwachting en het Programma van Maatregelen aan te passen aan de nieuwe plannen en de nieuwe locatie.

Alle resultaten van de opgraving, zowel de resultaten van de opgravingszones en begeleiding van de werken ter hoogte van de Katelijnestraat en de Arsenaalstraat, als de opgraving van de zone ter hoogte van het Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid, zullen uiteindelijk gepubliceerd worden in het eindverslag.

⁵ ROELENIS et al. 2019

⁶ JANSSENS et al. 1982

1.3 Huidige situatie en geplande werken

1.3.1 Huidige situatie

Zie paragraaf “1.4.3 Beschrijving van de geplande werken en bodemingrepen” in de archeologienota (ID12438)⁷

1.3.2 Geplande werken en bodemingrepen

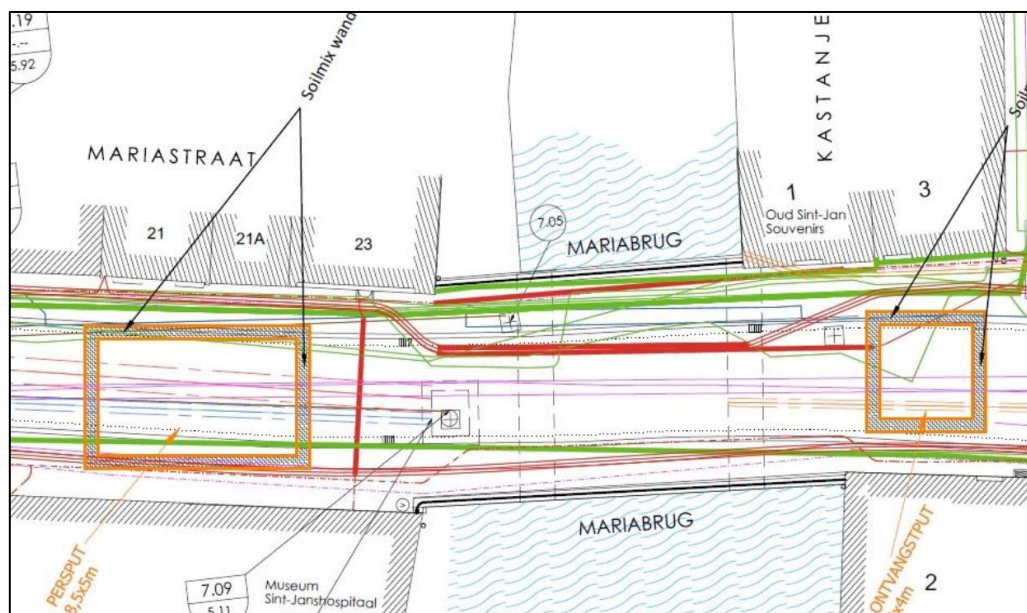
Geplande werken zoals beschreven in de archeologienota

De bij de vergunningsaanvraag voorziene geplande werken worden beschreven in paragraaf “1.4.3 Beschrijving van de geplande werken en bodemingrepen” van de archeologienota (ID12438)⁸.

De uitvoering en archeologische opvolging van de rioleringswerken in de Katelijnestraat en de Arsenaalstraat werden reeds uitgevoerd conform de beschrijving en het vooropgestelde advies uit de archeologienota.

Afwijking van de geplande werken zoals beschreven in de archeologienota

Ter hoogte van de Mariabrug was initieel een doorpersing voorzien met een pers- en ontvangstput. De doorpersing zou onder de funderingen van de brug door gaan (zie Figuur 1). Na verder onderzoek tijdens de werken, bleek echter dat de landhoofden van de brug dieper gefundeerd waren dan voordien aangenomen werd. Door de fundering heen boren is niet verantwoord, aangezien er geen gedetailleerde informatie voorhanden is in verband met de opbouw van de brug. Daardoor kan namelijk niet ingeschat worden hoe sterk deze werkelijk is. Onder de brug bleek boren echter eveneens niet mogelijk te zijn in veilige omstandigheden. Er is namelijk reeds een aardgasleiding aanwezig op deze locatie. Er moest bijgevolg gezocht worden naar een alternatief voor de persleiding.

Figuur 1: Initiële plan van de doorpersing met persput en ontvangstput ter hoogte van de Mariabrug.⁹

⁷ ROELENS et al. 2019

⁸ ROELENS et al. 2019

⁹ ROELENS et al. 2019

Na het bekijken van verschillende alternatieven, werd uiteindelijk gekozen voor een pompstation met persleiding, om het water over de brug te kunnen afvoeren. Gezien de grootte van het nodige pompstation is de enige mogelijke locatie hier ter hoogte van het Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid (zie Figuur 2 en Plan 4).

De pompput zelf heeft, met inbegrip van de geplande secanspalenwand, een oppervlakte van ca. 47 m² (zie Figuur 3). De put zal tot op een niveau van ca. 5 m onder het huidige looppniveau geplaatst worden (zie Figuur 4).

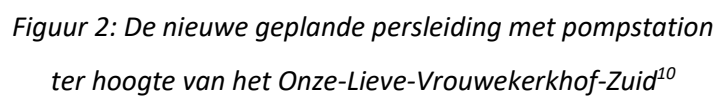
Voor het plaatsen van de rioleringen die van de pompput richting de Mariabrug lopen is het nodig een zone uit te graven van ca. 72 m² tot op een diepte van maximaal 1,8 m onder het straatniveau. Een bestaande waterleiding moet in dezelfde zone opgezocht worden en 0,5 m dieper aangelegd worden, tot op 2,1 m diepte. Zoals in paragraaf 1.2.1 reeds aangehaald, is een stuk van deze zone reeds aangelegd en opgegraven/begeleid (zie Plan 5). Deze was grotendeels verstoord door reeds bestaande kabels en leidingen. In een oppervlakte van ca. 8 m² zijn wel nog kerkhoflagen aangesneden, dewelke dan ook tot op verstoringsniveau opgegraven zijn. Na aktename van voorliggende nota moet nog ca. 36 m² van deze zone aangelegd worden.

Aansluitend aan de sleuf voor de rioleringen, moest een stuk van een aanwezige gasleiding opgezocht worden, teneinde deze te verplaatsen in functie van de geplande persleiding. Dit is eveneens reeds uitgevoerd en archeologisch begeleid (zie Plan 5).

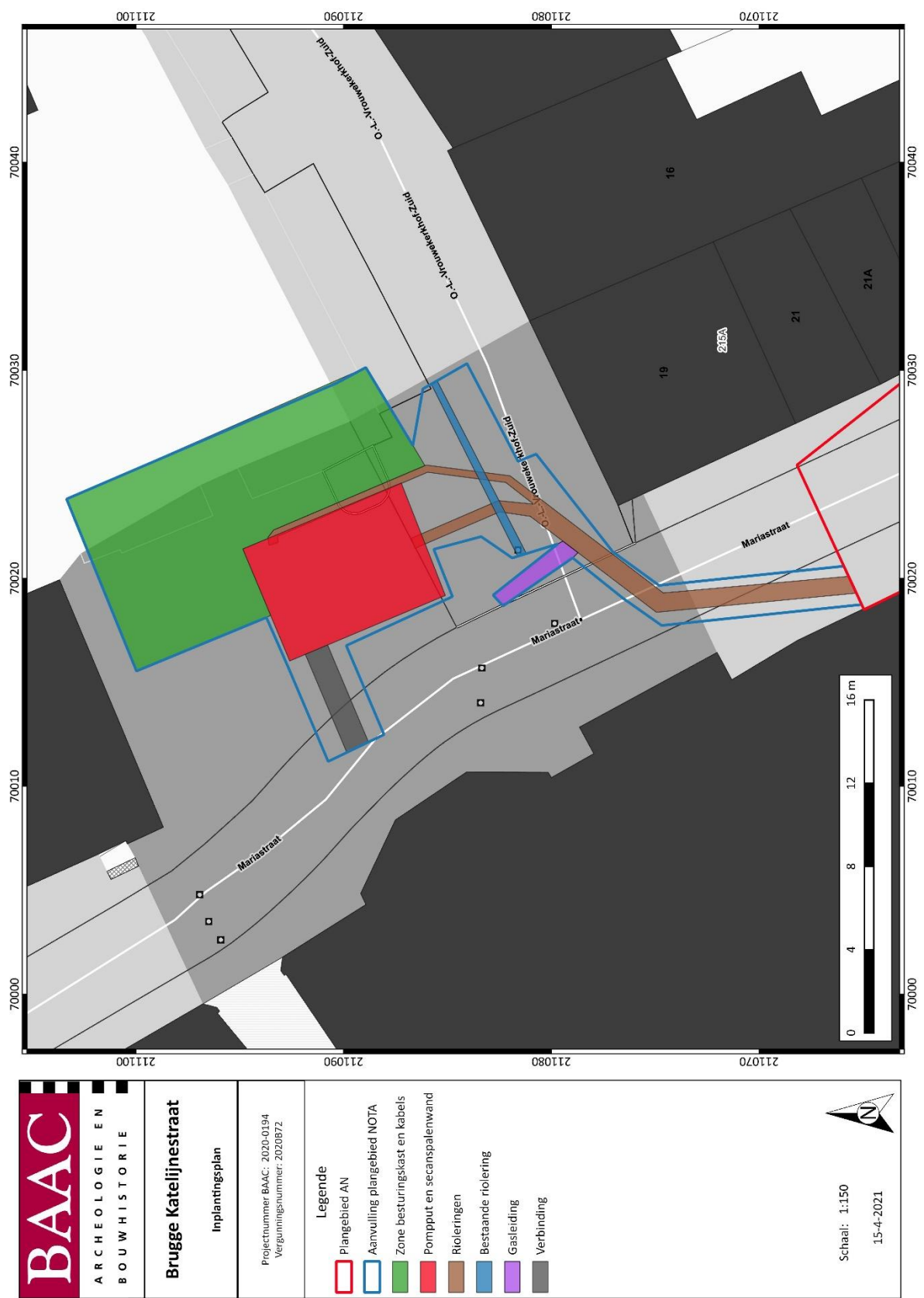
Ten oosten van de pompput komt de besturingskast, met bijbehorende kabels om de pompput te besturen. De precieze locatie van de kast en de kabels is nog niet definitief vastgelegd, maar deze komen in de afgebakende zone die te zien is op Plan 4. Er wordt maximaal 0,5 m afgegraven voor deze voorzieningen.

Ten westen van de pompput komt nog een verbinding met de bestaande rioleringen. Hiervoor wordt een sleuf van ca. 15 m² uitgegraven tot een diepte van 2,6 m onder het huidige looppniveau. Deze verbinding komt onder een aantal reeds bestaande rioleringen ter hoogte van de Mariastraat.

De windketel die op Figuur 2 en Figuur 3 nog weergegeven wordt, wordt niet meer uitgevoerd.

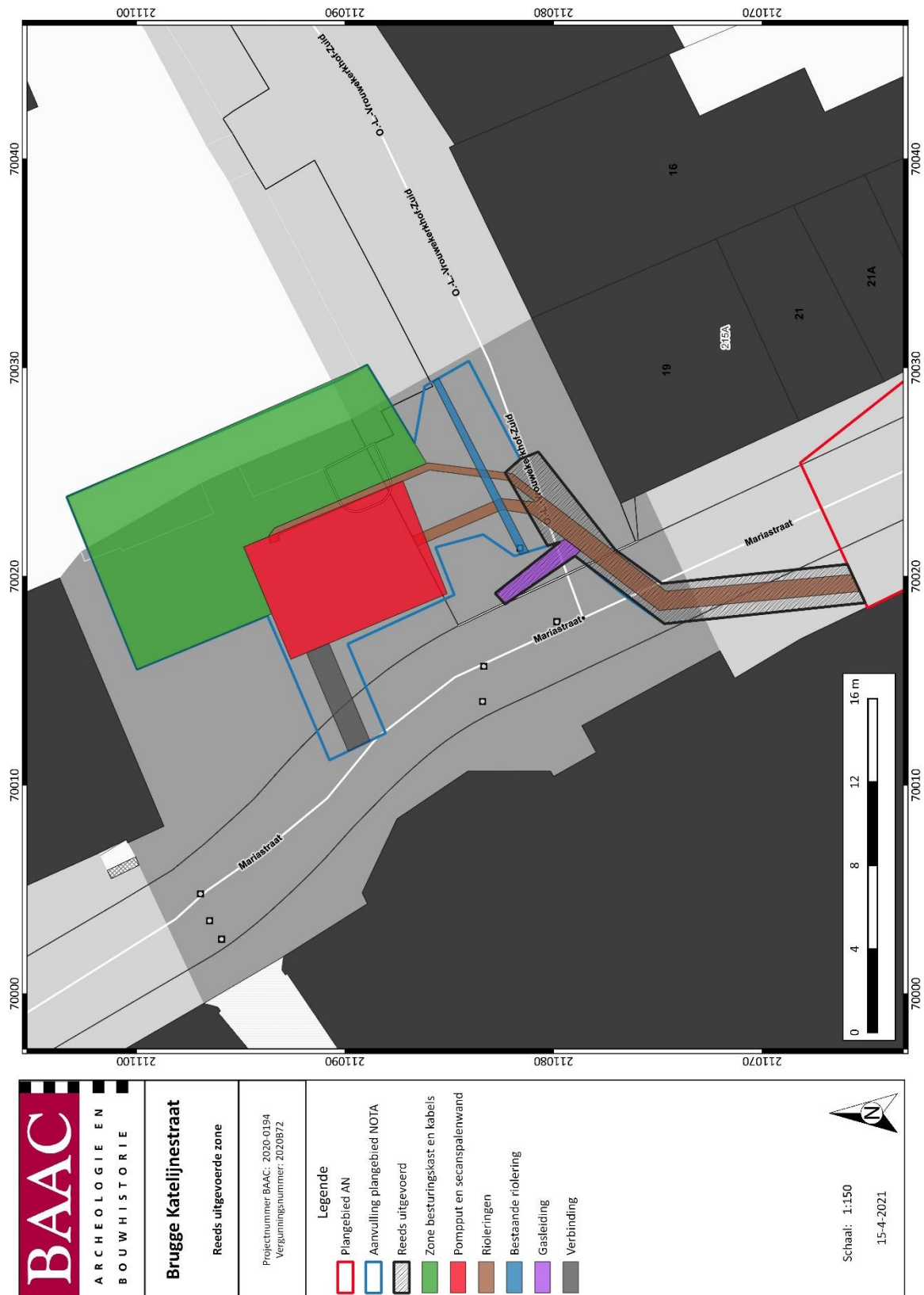

BAAC Vlaanderen Rapport 1793

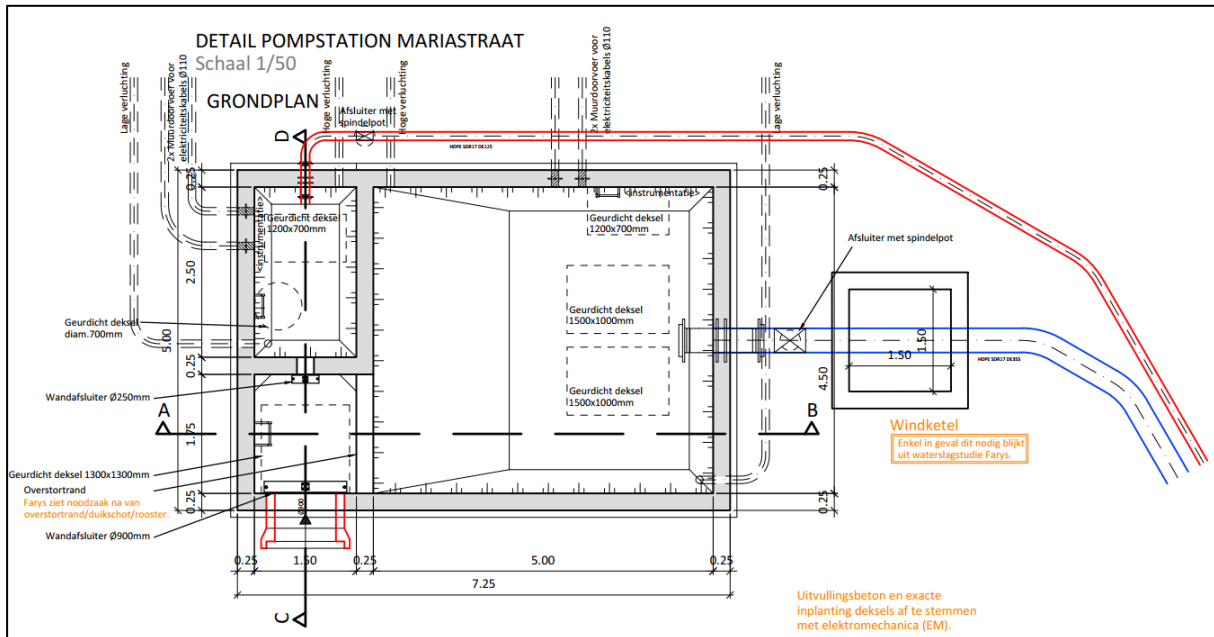
Plan 4: Inplanting nieuwe geplande werken op het kadasterplan (GRB)¹¹(1:250; digitaal; 14.04.2021)

¹¹ AGIV 2021a

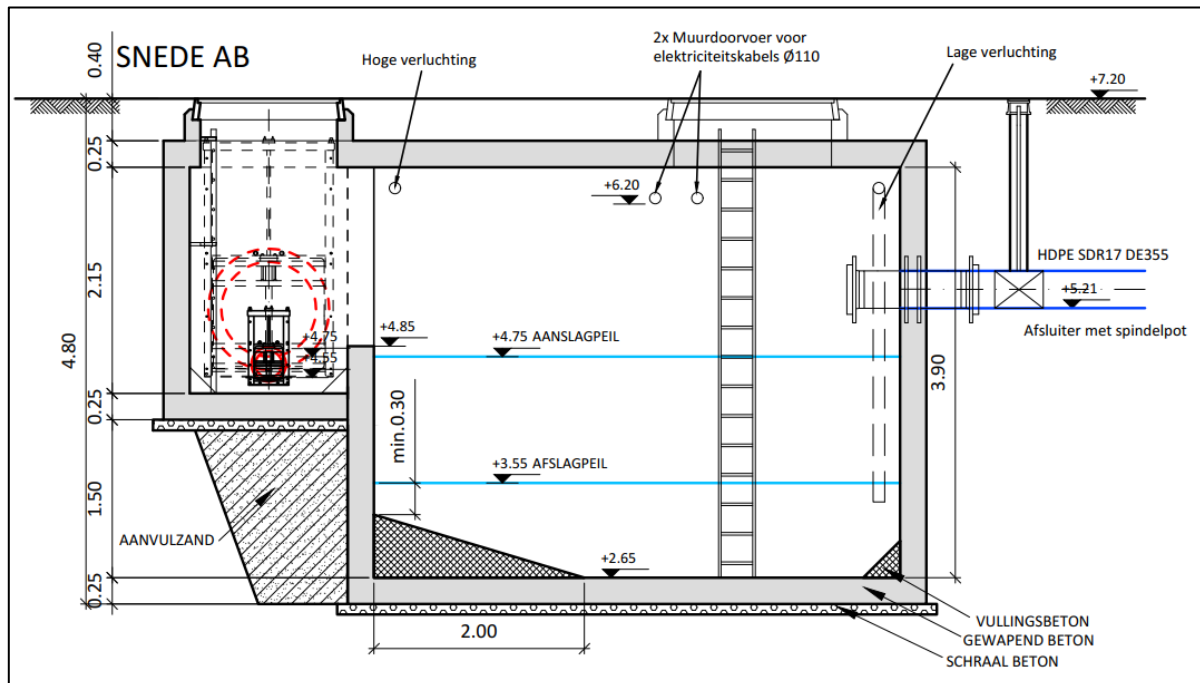

Plan 5: Inplanting nieuwe geplande werken en reeds uitgevoerde zone op het kadasterplan (GRB)¹²(1:250; digitaal; 15.04.2021)

¹² AGIV 2021a

Figuur 3: Detailplan bovenaanzicht pompstation¹³

Figuur 4: Doorsnede gepland pompstation¹⁴

¹³ Plan aangebracht door initiatiefnemer.

¹⁴ Plan aangebracht door initiatiefnemer.

Impactanalyse nog uit te voeren werken

De afwijking op de geplande werken uit archeologienota (ID12438)¹⁵ zorgt ervoor dat de initieel ingeplande pers- en ontvangstput ter hoogte van de Mariabrug en de geplande doorpersing wegvallen. Bijkomende werken die nog uit te voeren zijn omvatten de pompput, de leidingen die van over de Mariabrug komen en richting de nieuwe pompput lopen, de besturingskast en bijbehorende kabels ten oosten van de pompput, en de verbinding met de rioleringen ten westen van de pompput. Hieronder een overzicht welke impact deze werken zullen hebben.

- **Pompput en secanspalenwand:** ca. 47 m² wordt tot ca. 5 m diepte uitgegraven.
- **Rioleringen:** Een zone van ca. 36 m² wordt tot 1,8 m diepte uitgegraven.
 - Bestaande riolering wordt binnen deze zone 0,5 m verdiept, tot op 2,1 m diepte.
- **Besturingskast en kabels:** in een zone van ca. 40 m², maximale afgraving tot 0,5 m diepte.
- **Verbinding bestaande rioleringen:** Een sleuf van ca. 15 m² wordt tot 2,6 m diepte uitgegraven.

1.4 Randvoorwaarden

Niet van toepassing.

¹⁵ ROELENS et al. 2019

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze en strategie

2.1.1 Onderzoeksdoelstelling

Een bureauonderzoek kadert binnen een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem. Het archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem bereikt het doel van archeologisch vooronderzoek, het vaststellen van de aan- of afwezigheid van een archeologische vindplaats, zonder de mogelijk aanwezige archeologische resten wezenlijk aan te tasten. Het bureauonderzoek bereikt het doel van archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem door de studie van gekende of ontsloten informatiebronnen.

Dit bureauonderzoek spitst meer toe op de zone waar de afwijkende geplande werken plaatsvinden. Het bureauonderzoek voor de rest van het plangebied is namelijk reeds opgesteld in de archeologienota met ID 12438¹⁶, en is nog steeds algemeen geldig voor het project.

2.1.2 Onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen uit de archeologienota (ID12438)¹⁷, paragraaf “1.4.1 Vraagstelling m.b.t. het onderzochte gebied”, zijn eveneens van toepassing op deze nota en worden beantwoord in het kader van de afwijking op de geplande werken.

2.1.3 Methoden en technieken

Het doel van het bureauonderzoek is de formulering van een archeologische verwachting van de onderzoekslocatie. Deze verwachting wordt opgesteld op basis van gekende landschappelijke, geologische, archeologische, historische en geografische bronnen.

Een eerste stap bij het formuleren van een archeologische verwachting voor de onderzoekslocatie is deze te situeren binnen een breder landschappelijk kader. Hierbij wordt beroep gedaan op de gekende geografische en geologische bronnen en kaarten.

Administratieve en geografische kaarten:

- GRB/kadasterkaart
- Topografische kaart
- Orthofoto
- Digitaal hoogtemodel
- Tertiairgeologische kaart
- Quartairgeologische kaart
- Bodemkaart

De basis van de desktopstudie bestaat verder uit een historische studie van de onderzoekslocatie en zijn directe omgeving. Hierbij wordt de gekende archeologische en historische vakliteratuur over de onmiddellijke omgeving van het plangebied geconsulteerd.

¹⁶ ROELENS et al. 2019

¹⁷ ROELENS et al. 2019

Een bijkomende belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Op basis van deze oude kaarten kan een beeld worden gegeven van de evolutie van de bebouwing in het plangebied door de eeuwen heen, maar met dien verstande dat de draad slechts kan opgepikt worden vanaf het moment dat de eerste kaarten voor het gebied verschenen. Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op deze kaarten geen garantie dat er niets geweest is. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijke bouwwerken zoals stadsomwallingen, kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er geen of weinig aandacht voor de burgerlijke architectuur. Het was vaak niet de bedoeling om de huizen in detail of juist weer te geven. Pas vanaf de 19^e eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kadasterkaarten. Een concrete huisgeschiedenis is uit het cartografisch materiaal alleen niet af te leiden. De kaarten kunnen wel ondersteunend werken. Naast de gangbare historische kaarten is ook Cartesius geraadpleegd.¹⁸

Volgende historische kaarten werden opgezocht en geanalyseerd:

- CAI-kaart
- Villaretkaart
- Ferrariskaart
- Atlas der Buurtwegen
- Poppkaart
- Vandermaelenkaart
- Kaart van Marcus Gerards, 1562
- Kaart van Lobbrecht, 1685
- Kadasterkaarten uit de 19de eeuw
- Opmetingsplan Delacenserie, begin 20ste eeuw

Brugs stadsarcheoloog Frederik Roelens werd geraadpleegd voor de wetenschappelijke advisering en aanleveren van relevant kaartmateriaal bij dit onderzoek.

¹⁸ CARTESIUS 2021

2.2 Assessment

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de beschikbare kennis inzake bodemkunde, geomorfologie, historie, cartografie en archeologie met betrekking tot het plangebied en omgeving. Deze informatie vormt de basis voor de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied.

Alle onderdelen van het assessment werden reeds beschreven voor het grootste deel van het plangebied. Het assessment van de archeologienota (ID12438)¹⁹ is dan ook algemeen gezien nog steeds geldig voor het nieuwe, uitgebreide, plangebied. In dit assessment, behorend bij deze nota wordt dan ook vooral ingegaan op het bijkomende deel van het plangebied, dat niet was opgenomen bij de archeologienota.

2.2.1 Landschappelijk kader

Zie hoofdstuk “II.1 Fysisch-geografische situering” in de archeologienota (ID12438).²⁰ Aangezien het landschappelijk kader de ruime omgeving rond het plangebied beschrijft is de omschrijving zoals voorzien in de archeologienota nog steeds geldig voor het nieuwe, uitgebreide, plangebied.

2.2.2 Historisch kader

Zie hoofdstuk “II.2 Historisch-cartografische situering” in de archeologienota (ID12438).²¹

Door de aangepaste geplande werken, valt het plangebied nu echter ook binnen het Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid.

Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid

Het plein aanpalend aan de Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid maakt deel uit van de oudste kern van Brugge. Ten noorden bevindt zich de Onze-Lieve-Vrouwekerk en ten westen het Sint-Janshospitaal. De Onze-Lieve-Vrouwekerk kende haar oudste fase in de 9de eeuw en was minstens vanaf 960 in gebruik als een volwaardige parochiekerk. Het Sint-Janshospitaal gaat terug tot de 12de eeuw. De Mariabrug, die zich ten zuiden van het plein bevindt, vormde de grens van de eerste Brugse omwalling uit 1127, waar ook één van de zes toenmalige stadspoorten gevestigd was, namelijk de Mariapoort. Vanaf de volle middeleeuwen vertrokken vanaf deze brug twee belangrijke handelswegen, waaronder de Katelijnestraat richting Kortrijk, en de iets verderop vertakkende Oude Gentweg richting Gent. Over de vroegste periode is vrij weinig informatie beschikbaar.²² De bestaande gebouwen rondom het plein klimmen op tot de 16de eeuw.²³

De eerste vermelding van de Onze-Lieve-Vrouwekerk dateert uit 1075, maar zoals hierboven reeds aangehaald, was ze echter al veel vroeger in gebruik. Ze is een dochterkerk van de kerk van Sijsele, die eigendom was van de Utrechtse bisschopskerk. Naar gewoonte werden in de kerk, en later ook onmiddellijk rondom de kerk, vanaf de vroege middeleeuwen mensen begraven. De straat ‘Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid’, aanpalend aan het plein, ontleent hier ook zijn naam aan.²⁴

Op tekeningen en kaarten vanaf de 17de eeuw wordt de omgeving van de kerk ook duidelijk afgebeeld als begraafplaats. Het oudst exact gedateerde graf dat opgegraven werd in de kerk zelf, dateert uit

¹⁹ ROELENIS et al. 2019

²⁰ ROELENIS et al. 2019

²¹ ROELENIS et al. 2019

²² ROELENIS et al. 2019

²³ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2021; ID10358

²⁴ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2021; ID10358

1295,²⁵ al werden er in de kerk ook enkele begravingen aangetroffen die eerder in de 9de of 10de eeuw te plaatsen zijn.²⁶ Het kerkhof werd behouden tot het decreet van Jozef II van 1784 over de afschaffing van begraafplaatsen rond de kerken en kapellen in de steden.²⁷ We kunnen dus stellen dat minstens vanaf de 9de – 10de eeuw in de kerk begraven werd. Vermoedelijk werd later pas ook rondom de kerk begraven. Het aangetroffen kistbeslag in de werkput in het kader van de rioleringswerken in de Katelijnestraat, is echter een indicatie dat het kerkhof minstens vanaf de 15de eeuw in gebruik was (zie paragraaf '1.2.1 Opgraving Brugge Katelijnestraat 12/10/2020 – 31/03/2021').

2.2.3 Cartografische bronnen

De beschrijving van de cartografische bronnen voor het oorspronkelijk plangebied worden vervat in hoofdstuk "II.2 Historisch-cartografische situering" in de archeologienota (ID12438)²⁸. Hieronder wordt detailinformatie met betrekking tot de nieuwe zone van het plangebied weergegeven:

Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid

Kaart van Marcus Gerards (1562)

De oudste kaart waarop het plangebied te zien is, is de kaart van Marcus Gerards uit 1562 (zie Figuur 5). Op deze kaart is het plangebied echter niet goed zichtbaar. Het huidige Guido Gezelleplein is wel zichtbaar. Daar zijn echter niet expliciet graven weergegeven. Het is dus van deze kaart niet af te lezen of de omgeving van de kerk in gebruik was als kerkhof.

Kaart van Lobbrecht (1685)

Op deze kaart is het Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid niet te zien (zie Figuur 6). De kaart geeft echter wel het kerkhof ten noorden van de kerk weer, waar vandaag het Guido Gezelleplein gelegen is. De afbeelding geeft een goed beeld van de uitgestrektheid van het kerkhof rondom de kerk.

Ferrariskaart (1777)

Op de Ferrariskaart is duidelijk te zien dat het plein ter hoogte van het Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid in gebruik was als begraafplaats (zie Plan 6). De begraafplaats lijkt zich op de kaart naar het zuiden uit te strekken tot tegen de toenmalige bewoning. Het stratenpatroon rondom de kerk kent vandaag nog steeds een zeer gelijkaardig verloop, waardoor het zeker mogelijk is dat er zich nog begravingen bevinden tot dicht tegen de huidige bewoning naar het zuiden toe.

Kadasterplannen (1811, 1831, 1835 & 1889)

Op de kadasterplannen uit de 19de eeuw is te zien hoe het terrein nog steeds Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid genoemd wordt, ook al is deze reeds sinds het einde van de 18de eeuw niet meer in gebruik (zie Plan 7 tot Plan 10). Het is onduidelijk of het kerkhof toen al deels geruimd was of niet, aangezien er geen expliciete graven weergegeven worden.

Opmetingsplan tijdens restauratie Gruuthusesite, o.l.v. Delacenserie (vroeg 20ste eeuw)

Op het plan staat ter hoogte van het plangebied het opschrift: "Jardin appartenant à l'église Notre Dame, louié au Mont Pieté, pour garantir l'établissement" (zie Figuur 7). Na opgave van het kerkhof bleven de gronden dus eigendom van de kerk, en werden deze verhuurd aan de Berg van

²⁵ JANSSENS et al. 1982

²⁶ CAI 2021; ID 154973

²⁷ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2021; ID10358

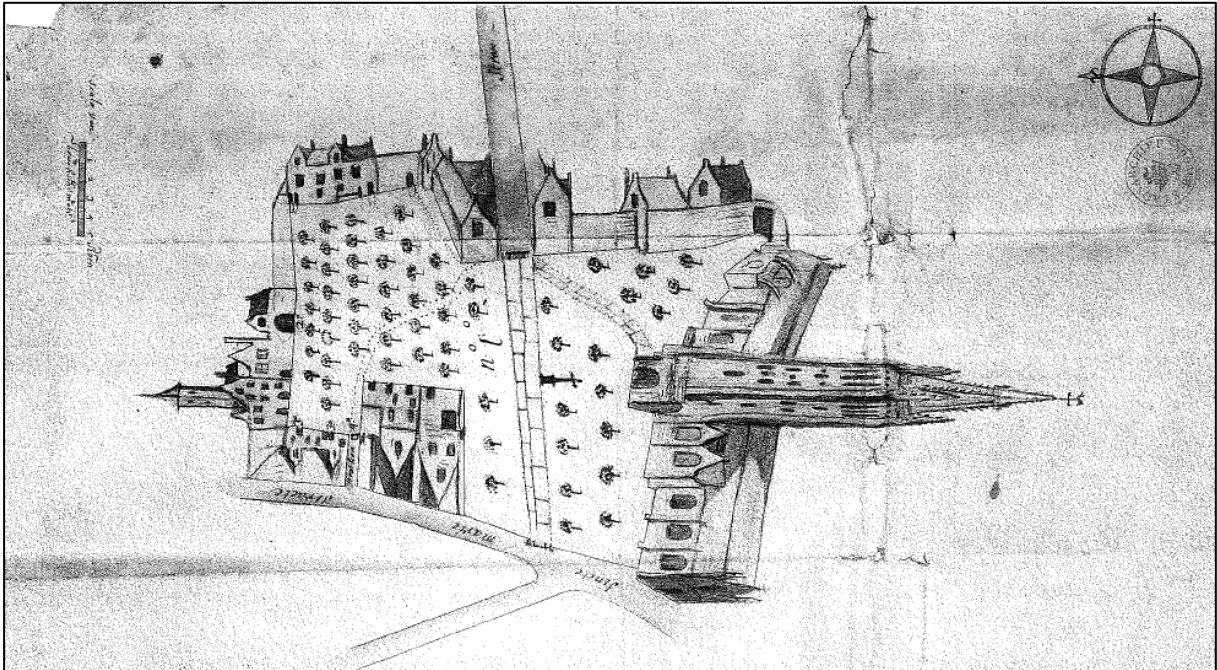
²⁸ ROELENS et al. 2019

Barmhartigheid, dat gevestigd was in de Gruuthuse-gebouwen aanpalend aan de site. Een deel van het voormalig kerkhof is nu in gebruik als tuin, waarbij tuinmuren toegevoegd zijn. Opvallend is de afgebeelde trap naar de tuin. Mogelijk is dit een indicatie dat het voormalige kerkhof afgegraven is bij de ruimingswerken. Dit blijft echter een hypothese, aangezien er geen bijkomende aanwijzingen zijn hiervoor.

Het Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid wordt op de historische kaarten vaak niet duidelijk weergegeven. De Onze-Lieve-Vrouwekerk is één van de hoofdkerken van Brugge vanaf de 10de eeuw. Het is bijgevolg mogelijk dat het kerkhof nog enkele eeuwen ouder is dan de 15de eeuw. Pas vanaf de 18de eeuw wordt deze zone duidelijk als kerkhof weergegeven op de historische kaarten. We weten echter aan de hand van de opgraving in het kader van de rioleringswerken in de Katelijnestraat dat het kerkhof minstens vanaf de 15de eeuw in gebruik was. Na opgave van het kerkhof op het einde van de 18de eeuw, bleef de zone lange tijd onbebouwd. In de vroege 20ste eeuw werd een stuk van de site opgenomen in de tuinen van de Gruuthuse-site. Op het opmetingsplan voor de restauratiewerken onder leiding van Delacenserie lijkt een weergegeven trap te suggereren dat de kerkhofgrond een stuk lager ligt dan de omliggende terreinen. Mogelijk is dit een verder te onderzoeken aanwijzing dat de bovenste lagen van de voormalige begraafplaats intensief geruimd is.

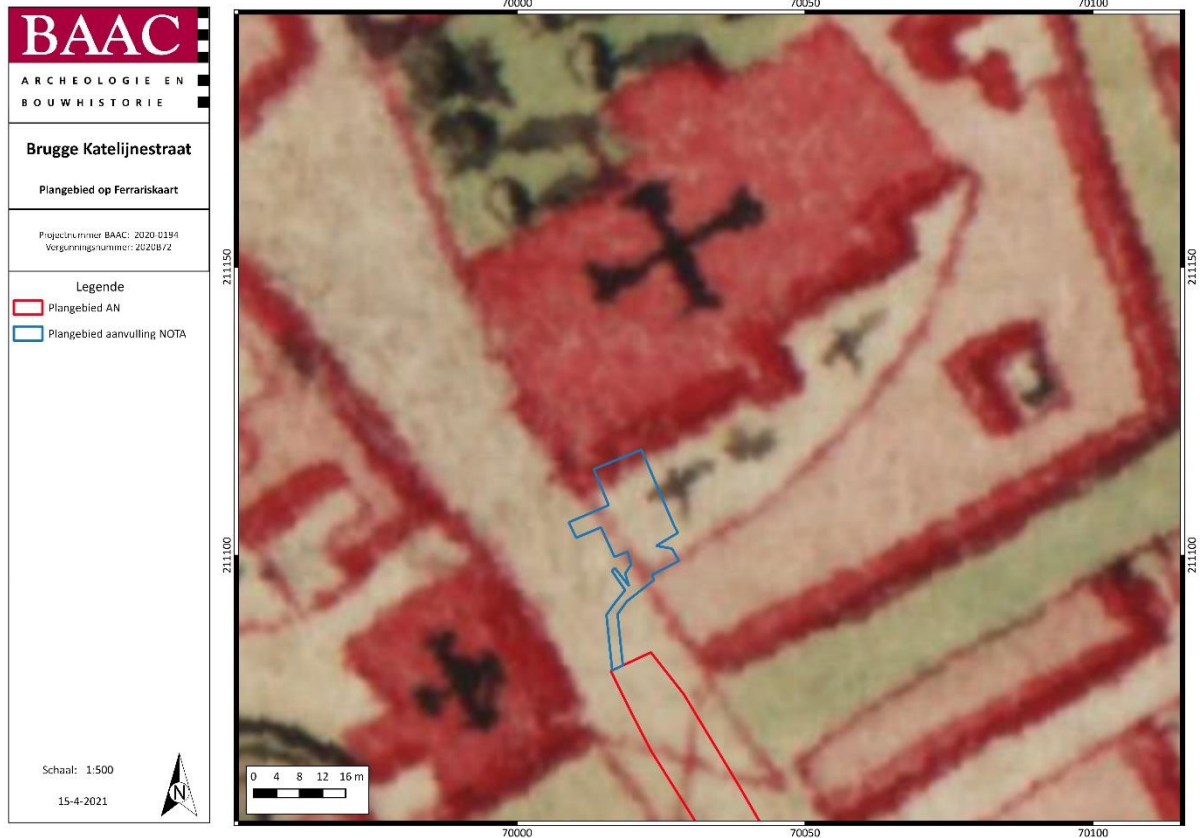
Figuur 5: De omgeving rond de Onze-Lieve-Vrouwekerk afgebeeld op de kaart van Marcus Gerards, 1562²⁹

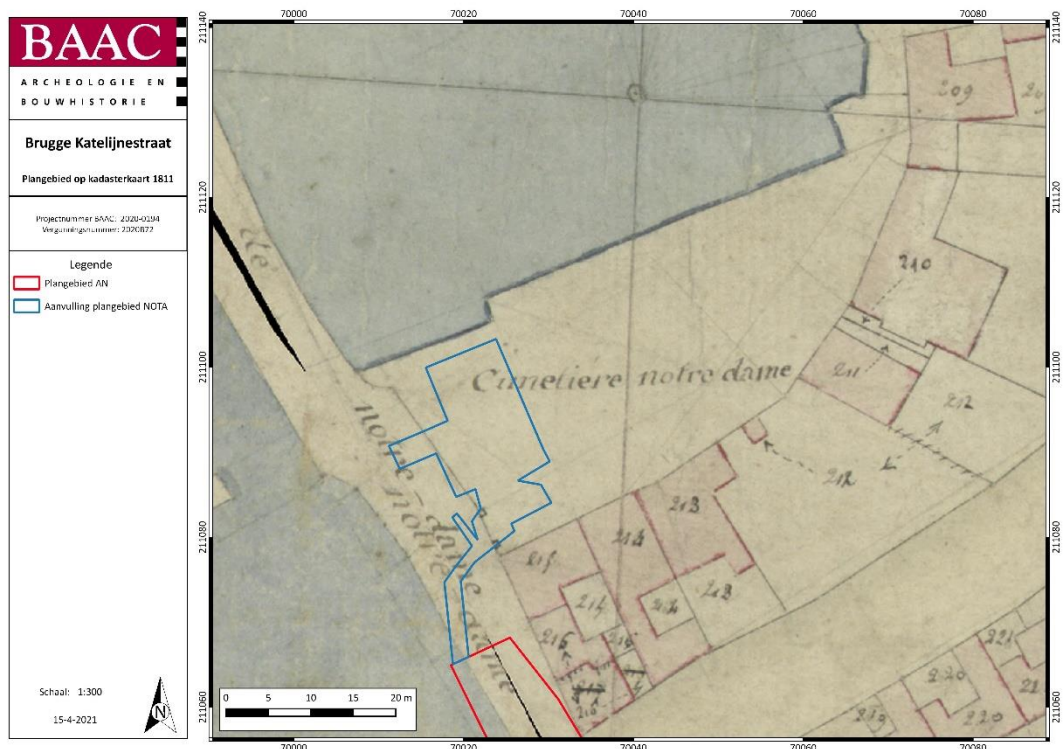
Figuur 6: De omgeving van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, Lobbrecht 1685³⁰

²⁹ KAARTENHUIS 2020

³⁰ BRUGGE 2021

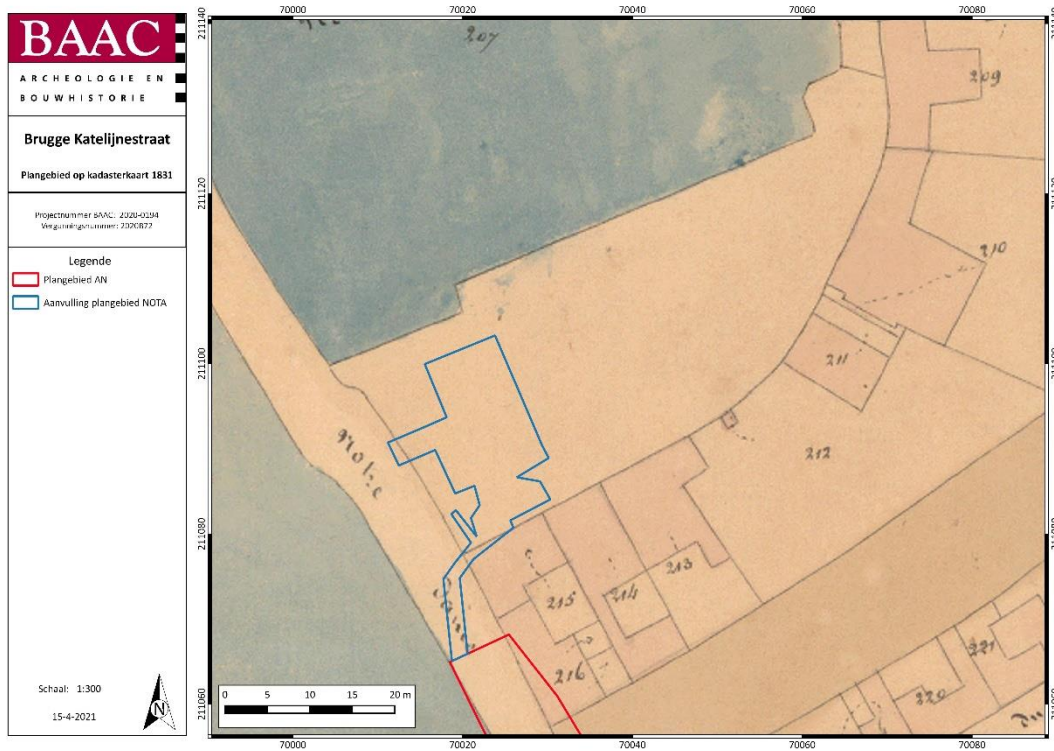

Plan 6: Plangebied weergegeven op de Ferrariskaart uit 1777³¹ (1:25.000; analoog; 14.04.2021)

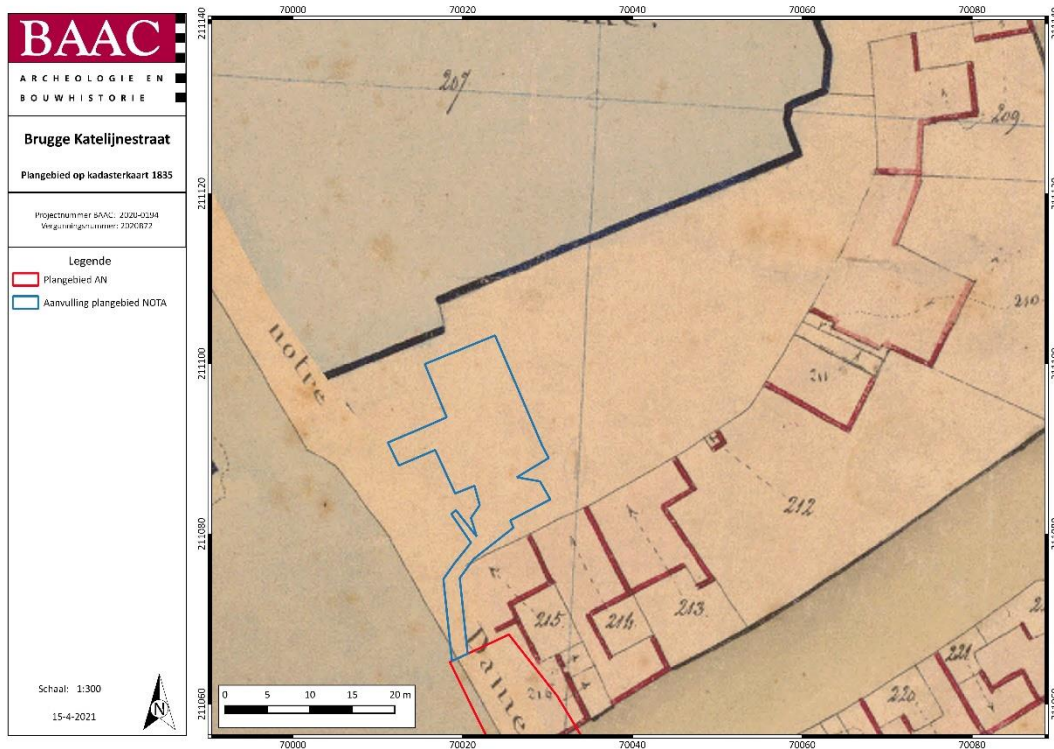

³¹ GEOPUNT 2021

Plan 7: Plangebied weergegeven op de kadasterkaart uit 1811³² (onbekend; analoog; 14.04.2021)

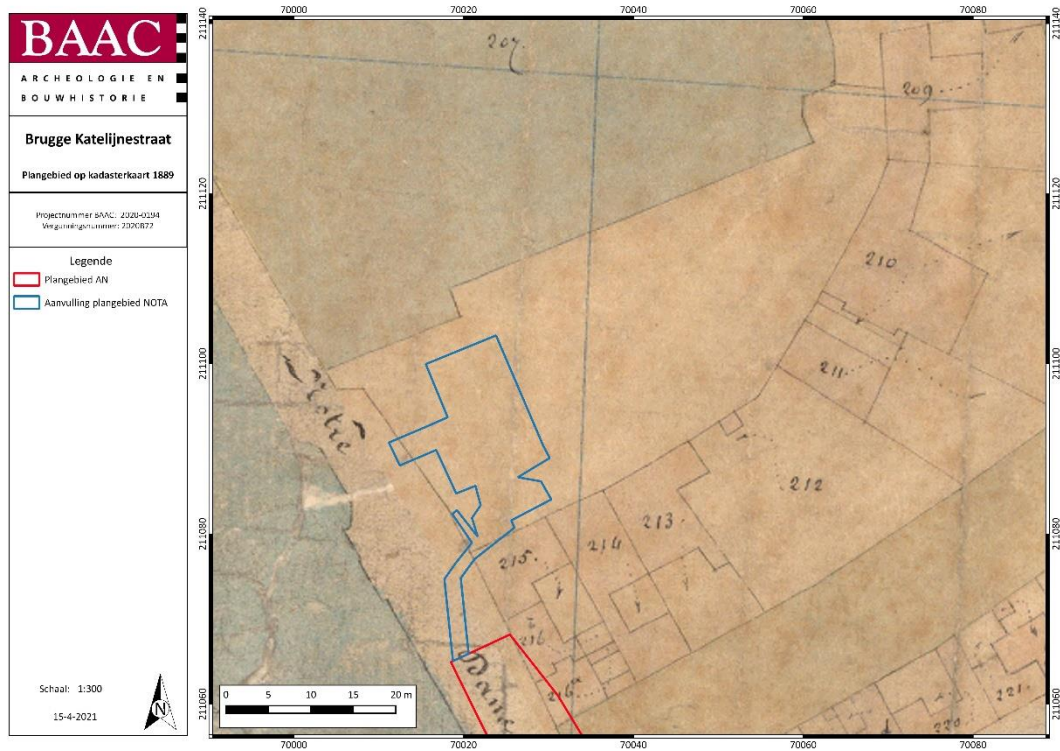
Plan 8: Plangebied weergegeven op de kadasterkaart uit 1831³³ (onbekend; analoog; 14.04.2021)

³² BRUGGE 2021

³³ BRUGGE 2021

Plan 9: Plangebied weergegeven op de kadasterkaart uit 1835³⁴ (onbekend; analoog; 14.04.2021)

Figuur 7: Opmetingsplan Delacenserie, vroege 20ste-eeuwse restauratie Gruuthusesite.³⁶

36 BRUGGE 2021

2.2.4 Archeologisch kader

Het algemene archeologisch kader is reeds te vinden in hoofdstuk “II.3 Archeologische voorkennis” in de archeologienota (ID12438)³⁷ Hieronder wordt enkel bijkomend ingegaan op de locatie van de nieuwe geplande werken ter hoogte van het Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid.

Centrale Archeologische Inventaris

De geplande werken die op het Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid zullen plaatsvinden, bevinden zich ten zuiden van ‘Onze-Lieve-Vrouwekerk’ (CAI-nummer 154973) en ten oosten van de ‘Oud Sint-Janshospitaal kapel’ (CAI-nummer 155051; zie Plan 11).

In de Onze-Lieve-Vrouwekerk hebben reeds verschillende opgravingen plaatsgevonden. Bij deze onderzoeken zijn onder andere oudere vloerniveaus van de kerk aangetroffen, maar ook verscheidene kistbegrovingen, knekelputten en vooral verschillende grafkelders die te dateren waren vanaf de 13de eeuw. De bekendste grafkelder was uiteraard die van Maria van Bourgondië uit het einde van de 15de eeuw (zie onder). Ook zijn zandstenen muren aangetroffen van de vermoedelijke Romaanse voorloper van de huidige kerk. Op die locatie zijn nog oudere begravingen aangetroffen, die in de 9de of de 10de eeuw geplaatst konden worden.

De Oud Sint-Janshospitaal kapel is gebouwd in de oude ziekenzaal van het Sint-Janshospitaal. Een gedeelte van het eerste Romaanse hospitaalggebouw werd ingetekend. De funderingen en de opstand zijn gebouwd in Paniseliaanse glauconiethoudende kiezelzandsteen. Tijdens archeologisch onderzoek zijn ook een 30-tal graven aangetroffen, waarvan de vroegste graven (te dateren tussen het einde van de 13de en de eerste helft van de 15de eeuw) aan de binnenzijde muurschilderingen vertoonden. Daarnaast zijn er ook fragmenten van grafstenen aangetroffen, die te situeren waren tussen het einde van de 13de en de 2de helft van de 18de eeuw.

Opgraving Brugge Katelijnestraat 2020 - 2021

Zoals hierboven reeds aangegeven, is in het kader van de afwijking op de geplande werken reeds een deel van de aan te leggen sleuven voor de rioleringen aangelegd. In een zone van ca. 8 m² werd daar reeds een stuk van de begraafplaats aangesneden. De begravingen waren op basis van het aangetroffen aardewerk, munten en specifiek kistbeslag minstens vanaf de 15de eeuw te dateren. Dit toont aan dat het Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid al zeker vanaf de 15de eeuw in gebruik was.

Werfcontroles stadsarcheoloog Hubert De Witte bij rioleringswerken Mariastraat (1978)

Tijdens de werfcontrole ter hoogte van nummer 23 in de Mariastraat, werd een profiel aangelegd. In dit profiel werden in de moederbodem organische structuren aangetroffen. Deze zaten ca. 2,2 m onder het huidige straatniveau (zie Figuur 8). In de buurt van de mogelijke kistplank zijn ook slecht bewaarde resten menselijk bot aangetroffen. Dieper waren in de moederbodem geen begravingen meer te zien. De kans bestaat dus dat het diepste niveau van de begraafplaats op deze plek aangesneden is.³⁸

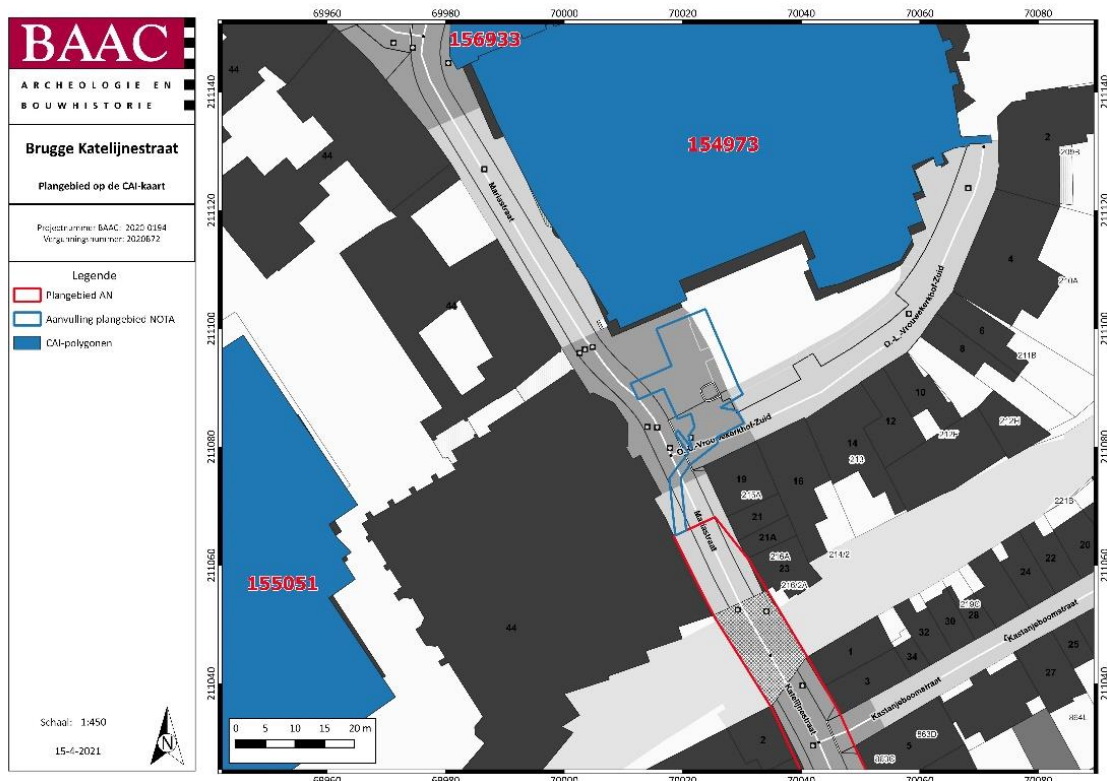
Archeologisch-historisch onderzoek in de Onze-Lieve-Vrouwekerk³⁹

Bij de opgravingen van de graven in de Onze-Lieve-Vrouwekerk werd voorzien in bodembeschrijvingen, waaruit de diepte van de moederbodem werd aangehaald. Deze werd op ca. 3,15 m onder het vloerpad van de kerk aangetroffen en wordt beschreven als grijs-wit pleistoceen zand.

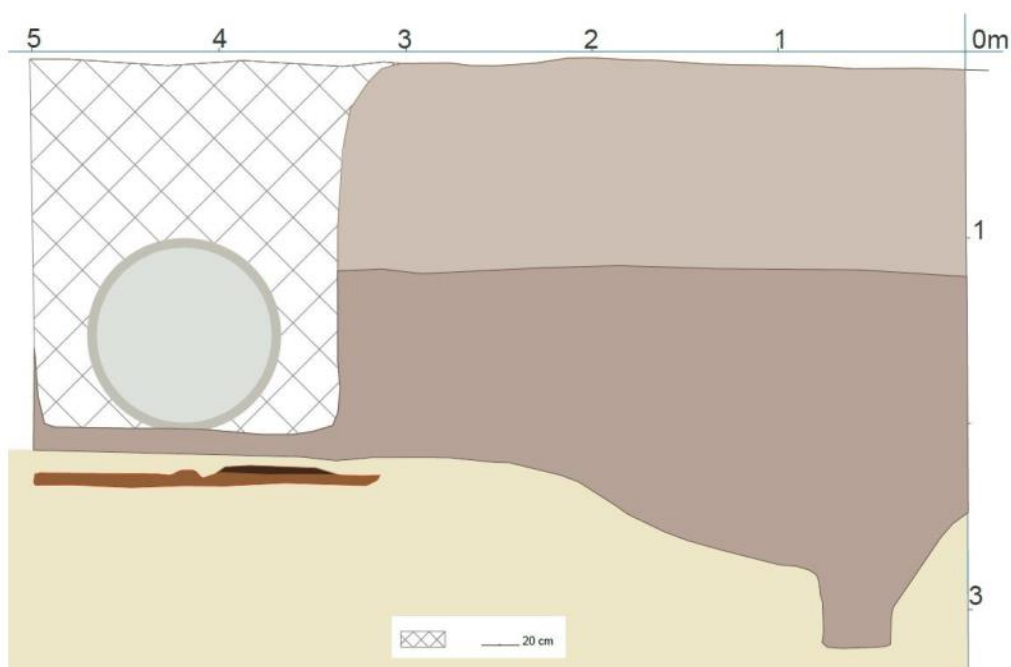
³⁷ ROELENS et al. 2019

³⁸ ROELENS et al. 2019

³⁹ JANSSENS et al. 1982

Plan 11: Het Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid en omgeving op de CAI-kaart⁴⁰
(digitaal; 1:1; 14.04.2021)

Figuur 8: Dwarsprofiel Mariastraat, t.h.v. huisnummer 23.⁴¹

⁴⁰ CAI 2021

⁴¹ ROELENS et al. 2019

2.3 Synthese onderzoeksresultaten

Een algemene synthese voor het plangebied bevindt zich reeds in hoofdstuk “II.5 Synthese” in de archeologienota (ID12438)⁴². Hieronder wordt enkel ingegaan op de nieuwe geplande werken ter hoogte van het Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid.

2.3.1 Datering en interpretatie onderzoeksterrein

Op tekeningen en kaarten vanaf de 18de eeuw wordt de omgeving ten zuiden van de kerk duidelijk afgebeeld als begraafplaats. Op de oudere kaarten wordt de zone niet duidelijk weergegeven. Het oudst exact gedateerde graf dat opgegraven werd in de kerk zelf, dateert uit 1295, al werden er in de kerk ook enkele begravingen aangetroffen die eerder in de 9de of 10de eeuw te plaatsen zijn. Het kerkhof werd behouden tot het decreet van Jozef II van 1784 over de afschaffing van begraafplaatsen rond de kerken en kapellen in de steden. We kunnen dus stellen dat minstens vanaf de 9de – 10de eeuw in de kerk begraven werd. Vermoedelijk werd later pas ook rondom de kerk begraven. Het aangetroffen kistbeslag in de werkput in het kader van de rioleringswerken in de Katelijnestraat, is echter een indicatie dat het kerkhof minstens vanaf de 15de eeuw in gebruik was.

Na opgave van het kerkhof op het einde van de 18de eeuw, bleef de zone tot op vandaag onbebouwd. In de vroege 20ste eeuw werd een stuk van de site opgenomen in de tuinen van de Gruuthuse-site. Op het opmetingsplan voor de restauratiewerken onder leiding van Delacenserie lijkt een weergegeven trap te suggereren dat de kerkhofgrond een stuk lager ligt dan de omliggende terreinen. Mogelijk is dit een verder te onderzoeken aanwijzing dat de bovenste lagen van de voormalige begraafplaats intensief geruimd zijn.

Tijdens de 20ste en 21ste eeuw hebben ter hoogte van het plangebied verschillende werken plaatsgevonden. De straten zijn heraangelegd en er zijn ook verschillende kabels en leidingen onder de straten aanwezig. Mogelijk is het plein aan de Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid plaatselijk verregaand verstoord. Dat was eveneens te zien in de reeds opgegraven delen van de geplande sleuf voor de rioleringen. Dezelfde opgraving toonde echter ook aan dat minstens een deel van de voormalige begraafplaats nog steeds intact zijn.

2.3.2 Archeologische verwachting

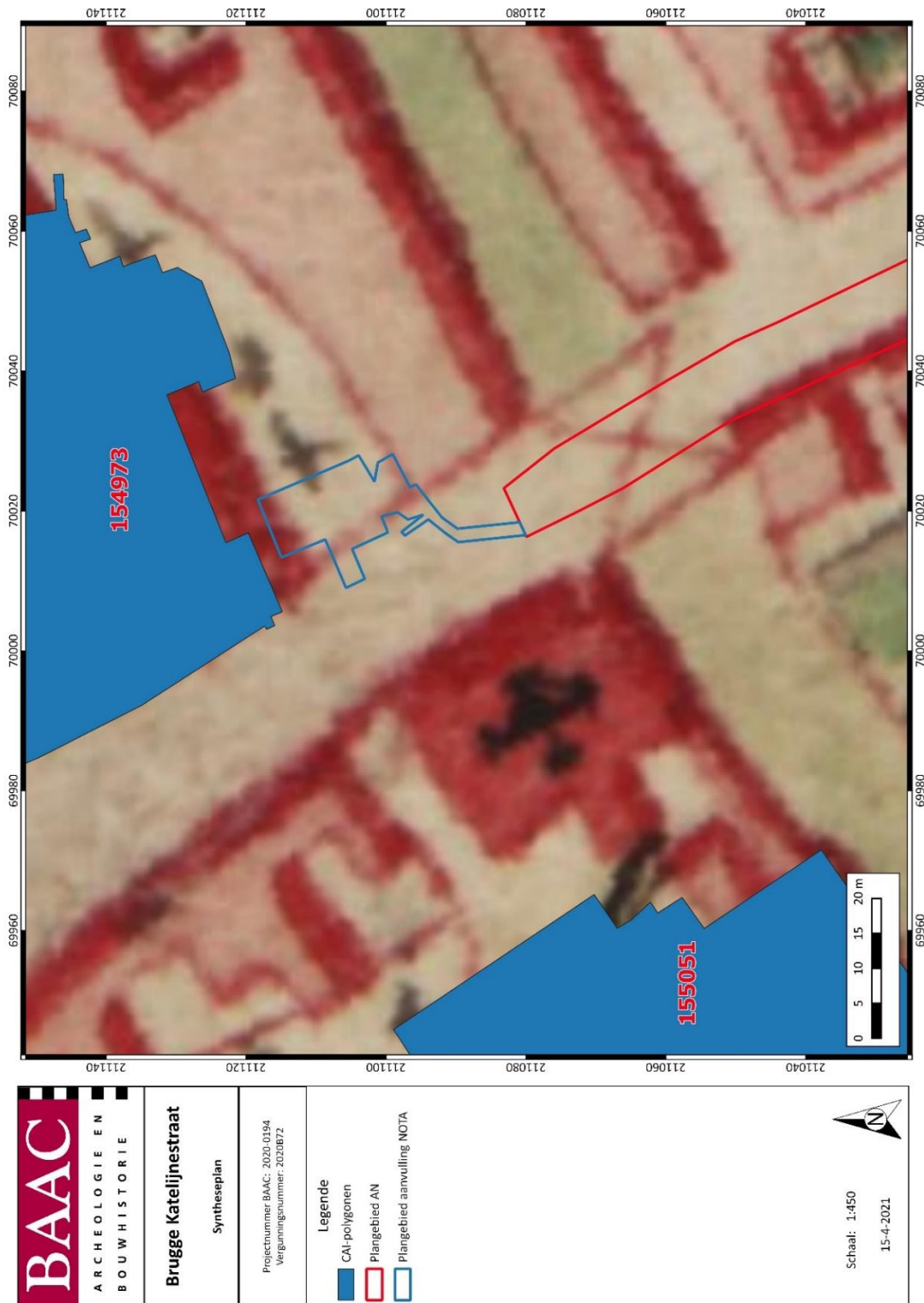
Aan de hand van de historische informatie en het kaartmateriaal kan met zekerheid gezegd worden dat er archeologische waarden in het plangebied aanwezig zijn. De site maakte deel uit van één van de oudste kernen van de stad, waar reeds resten van een voorloper van de kerk uit de 9de eeuw aangetroffen werden. De omgeving werd minstens vanaf de 15de eeuw tot het einde van de 18de eeuw als begraafplaats gebruikt. De Onze-Lieve-Vrouwekerk is één van de hoofdkerken van Brugge vanaf de 10de eeuw. Het is bijgevolg mogelijk tot te verwachten dat de ouderdom van het kerkhof nog enkele eeuwen ouder is dan de 15de eeuw. Op basis van eerdere archeologische onderzoeken in de onmiddellijke omgeving bestaat naast de verwachting op aanwezigheid van menselijke resten eveneens de mogelijkheid op het aantreffen van grafkelders, al dan niet met een beschildering (fresco's) aan de binnenzijde.

Voor de oudere perioden (steentijden – metaaltijden – Romeinse periode) is er niets voorhanden wat betreft historische of archeologische bronnen die relevant zijn voor het plangebied. Mogelijk hebben de latere kerkhoflagen echter eventueel nog aanwezige structuren of sporen uit oudere perioden vergraven.

⁴² ROELENS et al. 2019

De archeologische verwachting is dus hoog voor resten van de voormalige begraafplaats en eventuele structuren die gelinkt kunnen worden aan de Onze-Lieve-Vrouwekerk of het latere gebruik van de site als tuin bij de Gruuthuse-gebouwen. Voor de oudere perioden is de archeologische verwachting eerder matig tot laag door de 'verstoring' in het kader van het gebruik als begraafplaats. Het is daarnaast onduidelijk of en in welke mate werken in de laatste decennia een impact gehad hebben op het archeologisch erfgoed.

2.3.3 Synthesepan

*Plan 12: Synthesepan met weergave van het plangebied en de CAI-polygonen op de Ferrariskaart
(1:25000; digitaal; 15.04.2021)*

2.4 Besluit

Een algemeen besluit voor het plangebied is de vinden in hoofdstuk “II.6 Afweging noodzaak verder onderzoek” in de archeologienota (ID12438)⁴³ Hieronder wordt enkel ingegaan op de zone met betrekking tot de nieuwe geplande werken ter hoogte van het Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid.

2.4.1 Potentieel op kennisvermeerdering

Het terrein is minstens sinds de 15de eeuw, en vermoedelijk tot waarschijnlijk al eerder, als begraafplaats in gebruik geweest. Verder onderzoek kan in eerste instantie bepalen hoe de bewaringstoestand is van het kerkhof en mogelijk aan het licht brengen of er veranderingen in de begravingssituaties waren, of er bepaalde demografische conclusies te trekken zijn zoals bijvoorbeeld een verschil in sterftecijfer van mannen versus vrouwen of kinderen versus volwassenen. Er kan mogelijk achterhaal worden of er bepaalde ziektebeelden, afwijkingen of doodsoorzaken waren die vaak voorkwamen in een bepaalde periode. Er is dus ten eerste een groot potentieel op kennisvermeerdering inzake de 15de-eeuwse en vroegere populatie van de stad.

Daarnaast kunnen eventueel nog structuren of sporen aanwezig zijn uit gelijktijdige of oudere perioden, aangezien het terrein zich in de oudste kern van de stad bevindt. Ondanks dat dergelijke sporen mogelijk ‘verstoord’ zijn door het lang gebruik als begraafplaats, zou het aantreffen van dergelijke sporen wel een groot potentieel op kennisvermeerdering hebben inzake de kennis over het uitzicht en de evolutie van de stad in de oudere perioden.

2.4.2 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Op basis van het uitgevoerde archeologisch vooronderzoek is voldoende informatie over de aanwezigheid van een archeologische site. Het kennispotentieel kon voldoende bepaald worden. Op basis van de beslissingsboom⁴⁴ is verder vooronderzoek niet aangewezen en kan meteen overgegaan worden tot volwaardig archeologisch onderzoek, dit in de vorm van een opgraving en werfbegeleiding. In de reeds onderzochte zone (zie Plan 13) wordt uiteraard geen verder onderzoek meer geadviseerd.

2.4.3 Keuze onderzoeksmethode

Voor de zone waar de **pompput en secanspalenwand** komen, wordt een zone van ca. 47 m² tot ca. 5 m diepte uitgegraven. In deze zone wordt een archeologische opgraving geadviseerd voorafgaand aan de werken.

Voor de te plaatsen **rioleringen**, wordt een zone van ca. 36 m² tot 1,8 m diepte uitgegraven. Een bestaande riolering wordt binnen deze zone 0,5 m verdiept, tot op 2,1 m diepte. Deze zones worden tot op verstoringniveau archeologisch opgegraven.

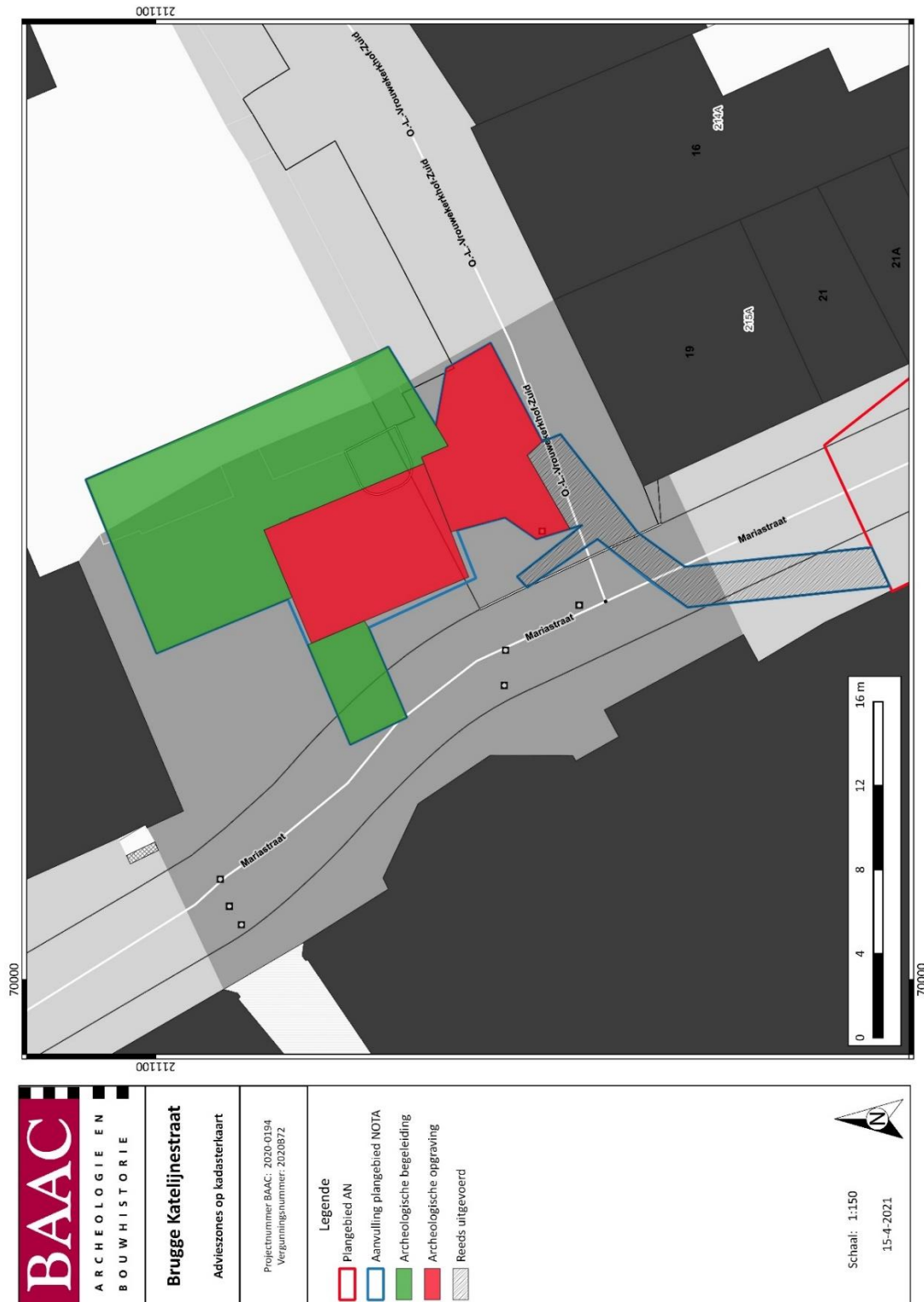
Voor de plaatsing van de **besturingskast voor de pompput en de kabels**, wordt in een zone van ca. 40 m² maximaal afgegraven tot 0,5 m. Aangezien de precieze locatie van de kast en de kabels afhankelijk is van eventuele aanwezige kabels of structuren in de ondergrond, en de aanleg van de nodige structuren daardoor technisch moeilijk zijn, wordt hier een archeologische begeleiding geadviseerd.

⁴³ ROELENS et al. 2019

⁴⁴ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2020 fig.3

Voor de **verbinding** met de bestaande rioleringen wordt een sleuf van ca. 15 m² tot 1,5 m diepte uitgegraven. Aangezien deze verbinding deels onder bestaande kabels en rioleringen te liggen komt, adviseren we hiervoor wegens de technische complexiteit en in kader van veiligheid bij uitvoering van de werken ook een archeologische begeleiding.

2.4.4 Afbakening onderzoeksterrein

Plan 13: Plangebied met afbakening van de zones voor archeologische opgraving en archeologische begeleiding (digitaal; 1:1; 15.04.2021).

3 Samenvatting

Tijdens de uitvoer van de geplande werken die behandeld werden in de “Archeologienota Brugge, Katelijnestraat (ID 12438)”⁴⁵, werd beslist om bepaalde werken op een andere locatie uit te voeren. Deze afwijking van de geplande werken bevond zich aanzienlijk buiten de contour van het originele plangebied, en zou tevens plaatsvinden op een locatie met een sterk afwijkende archeologische verwachting, namelijk binnen de contouren van de voormalige begraafplaats rond de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Bijgevolg werd in overeenkomst met de consultant van het Agentschap Onroerend Erfgoed een nota opgemaakt om in het kader van deze afwijking een advies te kunnen uitschrijven dat aangepast is aan de nieuwe plannen en de archeologische verwachting van de nieuwe locatie.

Aan de hand van de historische informatie en het kaartmateriaal kan met zekerheid gezegd worden dat er archeologische waarden in het uitgebreide deel van het plangebied aanwezig zijn. De site maakte deel uit van één van de oudste kernen van de stad, waar reeds resten van een voorloper van de kerk uit de 9de eeuw aangetroffen werden. De omgeving werd minstens vanaf de 15de eeuw tot het einde van de 18de eeuw als begraafplaats gebruikt. De Onze-Lieve-Vrouwekerk is één van de hoofdkerken van Brugge vanaf de 10de eeuw. Het is bijgevolg mogelijk tot te verwachten dat de ouderdom van het kerkhof nog enkele eeuwen ouder is dan de 15de eeuw.

De archeologische verwachting is dus hoog voor resten van de voormalige begraafplaats en eventuele structuren die gelinkt kunnen worden aan de Onze-Lieve-Vrouwekerk of het latere gebruik van de site als tuin bij de Gruuthuse-gebouwen. Voor de oudere perioden is de archeologische verwachting eerder matig tot laag door de ‘verstoring’ in het kader van het gebruik als begraafplaats. Het is daarnaast onduidelijk of en in welke mate werken in de laatste decennia een impact gehad hebben op het archeologisch erfgoed.

Gezien de locatie van bepaalde ingrepen afhankelijk is van eventueel aanwezige structuren en kabels of leidingen in de bodem en de werken veelal technisch complex zijn, wordt in deze zones een archeologische begeleiding geadviseerd. Voor de overige zone met duidelijk afgelijnde werken met minder technische complexiteit wordt een archeologische opgraving geadviseerd. Het programma van maatregelen van deze nota omvat een uitgebreide beschrijving van de te volgen methodiek.

⁴⁵ ROELENIS et al. 2019

4 Lijsten

4.1 Figurenlijst

Figuur 1: Initiële plan van de doorpersing met persput en ontvangstput ter hoogte van de Mariabrug.	8
Figuur 2: De nieuwe geplande persleiding met pompstation ter hoogte van het Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid	10
Figuur 3: Detailplan bovenaanzicht pompstation	13
Figuur 4: Doorsnede gepland pompstation	13
Figuur 5: De omgeving rond de Onze-Lieve-Vrouwekerk afgebeeld op de kaart van Marcus Gerards, 1562	20
Figuur 6: De omgeving van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, Lobbrecht 1685	20
Figuur 7: Opmetingsplan Delacenserie, vroege 20 ^{ste} -eeuwse restauratie Gruuthusesite.	24
Figuur 8: Dwarsprofiel Mariastraat, t.h.v. huisnummer 23.	26

4.2 Plannenlijst

Plan 1: Plangebied archeologienota en plangebied afwijking nota op topografische kaart (digitaal; 1:10.000; 14.04.2021)	2
Plan 2: Plangebied archeologienota en plangebied afwijking nota op kadasterkaart (GRB) (digitaal; 1:250; 14.04.2021)	3
Plan 3: Detail afwijking plangebied nota op kadasterkaart (GRB) (1:250; digitaal; 14.04.2021)	4
Plan 4: Inplanting nieuwe geplande werken op het kadasterplan (GRB)(1:250; digitaal; 14.04.2021)	11
Plan 5: Inplanting nieuwe geplande werken en reeds uitgevoerde zone op het kadasterplan (GRB)(1:250; digitaal; 15.04.2021)	12
Plan 6: Plangebied weergegeven op de Ferrariskaart uit 1777 (1:25.000; analoog; 14.04.2021)	21
Plan 7: Plangebied weergegeven op de kadasterkaart uit 1811 (onbekend; analoog; 14.04.2021)	22
Plan 8: Plangebied weergegeven op de kadasterkaart uit 1831 (onbekend; analoog; 14.04.2021)	22
Plan 9: Plangebied weergegeven op de kadasterkaart uit 1835(onbekend; analoog; 14.04.2021)	23
Plan 10: Plangebied weergegeven op de kadasterkaart uit 1889(onbekend; analoog; 14.04.2021)	23
Plan 11: Het Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid en omgeving op de CAI-kaart (digitaal; 1:1; 14.04.2021)	26
Plan 12: Synthesepan met weergave van het plangebied en de CAI-polygonen op de Ferrariskaart (1:25000; digitaal; 15.04.2021)	29
Plan 13: Plangebied met afbakening van de zones voor archeologische opgraving en archeologische begeleiding (digitaal; 1:1; 15.04.2021).	31

5 Bibliografie

- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2020. Een beslissingsboom voor verplicht archeologisch vooronderzoek. Available at: https://www.onroenderfgoed.be/assets/files/content/images/stroomschema_stedenbouwkundig-verkaveling_v7.pdf.
- AGIV, 2021a. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Grootchalig Referentiebestand (GRB). Available at: <https://www.geopunt.be/>.
- AGIV, 2021b. Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen: Topografische Kaart NGI 1:10000 raster, klassieke reeks. Available at: <http://www.geopunt.be>.
- BRUGGE, M., 2021. Kaartdata.
- CAI, 2021. Centraal Archeologisch Inventaris. Available at: <http://cai.onroenderfgoed.be/>.

CARTESIUS, 2021. Cartesius. Available at: www.cartesius.be.

GEOPUNT, 2021. GEOPUNT VLAANDEREN: Ferrariskaart (1777). Available at: <http://www.geopunt.be>.

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED, 2021. Inventaris Onroerend Erfgoed. Available at: <https://inventaris.onroenderfgoed.be>.

JANSSENS, P., DEZUTTER, W.P. & DE WITTE, H., 1982. *Maria van Bourgondië: Brugge: een archeologisch-historisch onderzoek in de Onze-Lieve-Vrouwekerk*, Brugge: Westvlaamse Gidsenkring.

KAARTENHUIS, 2020. Kaart en Huis Brugge. Available at: <http://www.kaartenhuisbrugge.be>.

ROELEN, F., VERWERFT, D. & MIKKELSEN, J.H., 2019. *Katelijnestraat-Arsenaalstraat, Brugge. Volledige vernieuwing van verharding en riolering*, Brugge.